

Hus, Jan

Quere quid sit virtus

In: Hus, Jan; Nechutová, Jana; Krmíčková, Helena; Malá, Jana; Mazalová, Lucie; Mutlová, Petra; Švanda, Libor. *Mistr Jan Hus, učitel a kolega : promoční promluvy M. Jana Husa*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2021, pp. 149-155

ISBN 978-80-210-9796-4; ISBN 978-80-210-9797-1 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143719>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

/9/ QUERE QUID SIT VIRTUS

Quere quid sit virtus je promluvou při determinaci **Zdislava ze Zvířetic**, pronesenou v **postním období roku 1405**.

Soupis pramenů: B–S č. 39.

Překlad podle edice: A. Schmidtová, *Positiones*, s. 71–75, komentář s. 226 (původní edice Höfler *Geschichtschreiber II*, s. 96–100).

Překlady: M. Svoboda, s. 10–14; E. Stein, s. 47–55.

Rukopis: NK Praha, X D 10, 115^v^b–116^v^a.

Jako u předchozího textu, také u rekomendace *Quere quid sit virtus* jsme o Husově autorství informováni přímo rukopisem. Promoci lze časově umístit do postního období roku 1405, uchazečem o bakalářský titul byl Zdislav ze Zvířetic a z Vartemberka, člen významného panského rodu, jeden z nejvěrnějších Husových žáků. Informace o jeho působení máme až z doby o něco pozdější, z roku 1410, poté, co již dosáhl magisterské hodnosti (i tehdy byl jeho promotorem Hus). Z 21. června 1410 pochází notářský instrument o odvolání k papeži Janu XXIII., které podal Hus spolu se Zdislavem ze Zvířetic a s šesti dalšími členy univerzitní obce proti vyhláše arcibiskupa Zbyňka o příkazu shromáždit a spálit Viklefovy knihy a o zákazu kázání v soukromých kaplích.¹ M. Zdislav se pak na půdě univerzity v červenci téhož roku zúčastnil obrany Viklefových spisů.² V Husově zájmu se angažoval také Zdislavův otec Vilém. Hus v rekomendaci několikrát naráží na urozený původ kandidáta (*nobilis, generosus*). Na jeho příslušnosti k panskému stavu a na povinnostech, které z ní plynou, totiž na ctnostném životě a čestném jednání, buduje celou rekomendaci, a zvolil proto právě téma „Ptej se, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže“. Zmíněný Zdislavův postoj

1 *M. Jana Husi Korespondence a dokumenty*, č. 17, s. 56–69, srov. J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 542.

2 Ohlášení obhajoby Viklefa viz *M. Jana Husi Korespondence a dokumenty*, č. 19, s. 70–71.

a jeho chování o pět let později ukazuje, že se Hus ve svém žáku nezklamal. – V této rekomendaci se však setkáme i s humorným prvkem, jaký jsme mohli pozorovat v promoční řeči o kukačce, v textu *Fulget virtute modestus* a v rozvinuté podobě i v pozdějších projevech *Forcia adversis* (1409) a *Si vultis nichil timere* (1410). Jsou to scénky ze studentského života a žertovné charakteristiky žáků, které Hus jako jejich učitel přivedl k bakalářské promoci. V naší rekomendaci jde o Zdislavovu nechuť k rannímu vstávání a autor k této zmínce hned slovy *Catonových distich* dodává: „Laskavě pomlč o všem, co bylo by přátelům k hanbě.“

Ptej se, co je to ctnost

Náš uchazeč se ve své determinaci stručně dotkl dvojího stavu, tedy stavu člověka ctnostného, jež provází dobré jméno, a stavu člověka neřestného, jehož společníkem je ostuda; jistě tedy každému záleží na tom, aby svoji dobrou pověst rozmnožil ctnostmi, nikoli aby ji udolán neřestí oslabil a aby nakonec přestal usilovat o ten nejlepší cíl, v němž by svou pověst chvályhodně umocnil.

Každý člověk, který vede svůj život mravně správným směrem ve snaze zalíbit se co nejvíc nejvyššímu, nejkrásnějšímu a nejradostnějšímu dobru, dbá na dobrou pověst, jež vznešeně, důstojně a neměnně vystupuje nad zemské výšiny a tam se před nejmocnějším, nejdůstojnějším a nejvznešenějším Králem zástupů a před nespočetným vojskem půvabně rozezná a rozléhá v nebeských příbytcích. Ale každý, kdo zaujímá opačný postoj, kdo tedy nevede svůj život mravně správným směrem a nesnaží se co nejvíc se zalíbit nejvyššímu a nejradostnějšímu dobru, ten svou dobrou pověst omezuje. Neboť podle Boethiovy úvahy je celá země vzhledem k nebi pouhou tečkou, jen malý výsek z povrchu zemského je obyvatelný a jen nepatrná část z tohoto výseku je skutečně obydlena, protože zbytek jsou pouště a neúrodné kraje.³ Ale člověk, ať je jakkoli statečný a ušlechtilý, nedokáže svou dobrou pověst obhájit ani po celé této osídlené části světa. Je zřejmé, že fáma má na světě velkou moc, ale hodnota světské slávy je spíš ztrátou, poněvadž sama podstata chvály a stejně tak i osoby, které chválu pronášejí, jsou směšné v každém ohledu a také vzhledem ke svému krátkému trvání, neboť každá hodina nebo čas tohoto světa se má k životu věčnému pouze jako krátká chvíle a pověst o člověku brzy vymizí. Podle Faceta⁴ totiž

„pověst špatností plná se vznáší na rychlých křídlech“,

vlastně nicotnost světské pověsti, avšak pověst plynoucí z ctnostného jednání je zcela opačné povahy. Vždyť Gualter v *Alexandreidě* říká:⁵

3 Srov. Boethius, *Philosophiae consolatio* 2, 7.

4 Walther 8835 (*Facetus* tento verš nemá). Citováno též v rekomendaci *Si vultis nichil timere*.

5 Gualterus de Castellione, *Alexandreis* VII, 356–359.

„Jediná útěcha je, že sláva o smrti neví,
zůstane tady tvá pověst; ta nemusí prožít svůj zánik.
Pokud jsou v souladu tvé vlastní jméno a záslužný život,
to, co jsi na světě nechal, běh času nemůže smazat.“

Abych tady jako nějaký kašpar nevelebil světskou slávu, chci tohoto našeho pána krátce vyzvat, aby dbal na takovou pověst, jaká je hodna chvály. K jeho napomenutí mne napadl tento veršik:

Ptej se, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže.⁶

Ctihodní otcové, vážení mistři a páni! Slova, která se zde předkládají, píše nejlepší básník Vergilius v knize Aeneis. Snaží se každého přivést k poznání ctnosti a k tomu, aby byl vzorem ctnostných skutků, když říká:

Ptej se, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže.

Předkládám to tedy i tobě, pane Zdislave: **Ptej se, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže.** Toužíš-li být dobrý, **ptej se, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže,** neboť ctnost nezkoumáme proto, abychom se něco dozvěděli, ale abychom se stali dobrými. Ctnost totiž svého držitele zdokonaluje a činí jeho jednání dobrým. Proto **se ptej, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže.** Namítneš snad: Mistře, ty pořád opakuješ **ptej se, co je to ctnost,** a já tě tedy prosím – řekni mi, co je ctnost? Poslyš tedy, pane Zdislave: Ctnost znamená vyhýbat se neřestem a dobře jednat. Teď jsi tedy slyšel, **co je to ctnost, buď tedy vzorem čestného muže.** Zeptáš se ale: Jakým vzorem mám podle tvého rozkazu být? Samozřejmě vzorem dobrého života:

„Sobě buď žák, buď učitel jiným, a tak budeš uvnitř
svůj, a navenek zas jinak tě uvidí svět.“

A dál:

„Starší napodob, své chovej v úctě a poučuj mladší,
na děti přísný buď, ke starcům laskavý zas.“

To radí vznešený Chudý Jindřich.⁷ Tedy napřed **se ptej, co je to ctnost,** a potom **buď vzorem čestného muže.** Snad se ale ptáš: Co je ctnost? Chtěl bych ji poznat lépe. A jistě dobře děláš. Vezmi na vědomí, že

ctnost je nejmocnější silou⁸

(to jsou slova Vergilia, nejlepšího básníka), neboť

6 Srov. Lucanus, *Pharsalia* IX, 563.

7 Henricus Septimellensis, *Elegia* IV, 27–28, 45–46.

8 Srov. Lucanus, *Pharsalia* VIII, 494, kde je ale řečeno, že se ctnost a nejvyšší moc neshodují.

„koho povznáší ctnost, má víc, než kdyby měl zlato.“⁹

Hledáš-li zlato, slávu, bohatství, poznání, „ctnost je nejmocnější silou“, „máš víc, než kdybys měl zlato“. A tak **ptej se, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže**. Ty ale říkáš: Kde je ctnost? Je snad v kráse, v bohatství, v urozenosti nebo v magisterské učenosti? Zdislave, poslyš, co říká Gualter v *Alexandreidě*:¹⁰

„Ctnost se nehledá vně.

Zvenčí nic nepostrádá, kdo mravností oplývá uvnitř,
ctnost je urozenost, jež mravností ozdobí ducha.“

A tak co je ctnost, hledej sám v sobě, protože „ctnost se nehledá vně“, a tak budeš vzorem ctnosti. Jsi-li urozený, buď vzorem čestného muže, protože

„ctnost je urozenost, jež mravností ozdobí ducha“.

A tak

„usiluj o dobré mravy, ty cenné poklady vnitřní,“

jak radí autor spisu O pohrdání světem.¹¹ A aby ses nehonosil svou urozenou krví, poslyš, co říká Boethius ve třetí knize spisu O útěše, v šesté básni:¹²

„Veškery lidský rod na zemi
podobný vznik má a původ,
neboť jen jediný Otec je,
jediný všechno řídí.“

A proto **buď vzorem čestného muže**, buď pokorný vůči ostatním, abys nevypadal domyšlivě a aby ses snadno nedočkal opovržení. Pocházíš-li z vysokého rodu, dej pozor, ať neutrpíš o to bolestnější pád. Hlásáš-li svůj původ řečmi, skutkem jej zahanbíš. Poslechni si Boethia na uvedeném místě:¹³

„Proč tolik řečí o předcích?

Na vlastní počátky hleďte,

na Boha, který vás stvořil,

nikdo pak není nízkého rodu.“

9 Gualterus de Castellione, *Alexandreis* I, 100. Citováno též v rekomendacích *Veniat cuculus a Quere bonos mores*.

10 Gualterus de Castellione, *Alexandreis* I, 102–104. Citováno též v rekomendaci *Quere bonos mores*.

11 Bernardus Cluniacensis, *De vanitate mundi*; Walther 23144, srov. *Quere bonos mores*, pozn. 9. Citováno též v rekomendaci *Recte vivas*.

12 Boethius, *Philosophiae consolatio* 3, VI, 1–2 (přel. V. Bahník).

13 Tamtéž 7–8 (přel. V. Bahník, upraveno).

Nuže, pokud někdo nezradí zločinem svůj původ, jsou všichni urozenými syny nejvyššího Krále. A poněvadž jsi urozený, **ptej se, co je to ctnost, a buď vzorem čestného muže**, slova, která jsem citoval na začátku.

V těch slovech je stručně naznačeno dvojí. Za prvé předchozí příprava ke chvályhodnému životu, když se říká: **Ptej se, co je to ctnost**; za druhé skutečné konání směrem k dokonalosti, když se říká: **buď vzorem čestného muže**. To první podněcuje ducha k dobrému jednání, to druhé dává ostatním lidem příklad jak žít.

Za prvé jsem řekl, že se v uvedených slovech zmiňuje předchozí příprava ke chvályhodnému životu, jež podněcuje ducha k dobrému jednání. Ctnost ovlivňuje ducha, neboť ona sama o sobě je dobrá, podle Filosofova jí dokonce nikdo nemůže užít nepatříčně,¹⁴ a člověku ctnostnému nedovoluje nečinně se povalovat. Vzhledem k této skutečnosti, pane Zdislave, **ptej se, co je to ctnost**. A já odpovím, že je to kvalita, která vybízí ducha, aby se nečinně nepovaloval. Poslyš něco o této skutečnosti, jak to říká vznešený Chudý Jindřich:¹⁵

„Nedej se odkladem zdržet! On průvodcem lenosti bývá.“

Když se na tebe ctnost dívá mýma očima, pozoruje, že tě lenost, ta sokyně ctnosti, už párkrát poblouznila a ukolébala k spánku, a proto poslyš, co říká učitel ctnosti Cato:¹⁶

„Vyhni se v životě liknavosti a lenosti vůbec, neboť když umdlévá duch, nečinnost stravuje tělo.“

Ať nejsi jako ten lenoch, o němž píše Galfred v Poetice:¹⁷

„Víš, jak se loudá lenoch? Když budíš ho ráno, je hluchý. Vzbudí se, potáhne nosem, a přece jen otevře pusou.“

Myslíš, že jde o Zdislava? Patrně bych to řekl, vždyť jsem ho sám často budíval, ale na druhé straně slyším, že Cato říká:¹⁸

„Laskavě pomlč o všem, co bylo by přátelům k hanbě“,

přejdu to tedy mlčením, obracím se k tobě a přátelsky tě vybízím: **Ptej se, co je to ctnost**. A řeknu ti, že ctnost je kvalita, která slibuje málo a skýtá mnohé, a ty se snaž, abys sliboval jen to, co dáš. Neboť jako

14 Srov. Pseudo-Aristoteles, *Magna moralia* II, 7 (Bekker 1206b); *Auctoritates Aristotelis*, Ethica IV, č. 63, s. 237 (Bekker 1120a).

15 Henricus Septimellensis, *Elegia* IV, 161.

16 *Catonis Disticha* III, 5.

17 Galfredus de Vno Salvo, *Poetria nova* 1366, 1368–1369. Zkráceno, v plném znění citováno v rekomendaci *Veniāt cuculus*, srov. B. Ryba, *Nový Hus*, s. 33, pozn. 49.

18 *Catonis Disticha* II, 7. Citováno též v rekomendaci *Forcia adversis*.

„ruka, již zasáhla dna, tou chorobou nakazí jazyk“

(což říká Chudý Jindřich¹⁹), tak ruka, která nedostojí slibům, dělá lháře z jazyka: snaž se tedy o ctnost, abys jen málo sliboval a hodně dával, vždyť tak má vypadat povaha lidí urozených, jak ukázal Filosof v Etice.²⁰ Nemarni naplano čas hrou na pištalu, ale pracuj na své mysli, nevyhledávej tělesné potěšení víc než duchovní a taky se nepřejídej, poněvadž „středu se drželi svatí.“²¹ Tak velí ctnost, která je sama o sobě pro chvályhodný život předpokladem, jenž pobízí duši k mravnému jednání. Tolik o prvním.

Za druhé jsem řekl, že se ve slovech tématu zmiňuje skutečné konání směrem k dokonalosti, poněvadž zde stojí: **buď vzorem** atd. Opravdu, nejen samotné poznání ctnosti činí život chvályhodným; nestačí jen počínat si ctnostně v soukromí, je třeba jít ve ctnostných skutcích ostatním lidem příkladem. Čím více se urozený člověk skví ctnostmi, tím lépe září, a je tedy zřejmé, že právě on má být vzorem čestného muže. Proto Gualter v Alexandreidě praví:

„Jak vzor ať působí mocní, ať dává příklady síly
ten, kdo vládne.“²² „Vždyť to je cesta ke hvězdám vzhůru.“²³

Tak tedy, pane Zdislave, **buď vzorem čestného muže**. Krátkost života dá zapomenout na tvůj původ, a proto **buď vzorem čestného muže**. Poslyš, co píše Vergilius v Aeneidě:²⁴

„Každému určen je den: jen kratičký, mizivý navždy
všem je života čas – však slávu si prodloužit skutky,
to je chrabrosti cíl.“

Buď tedy vzorem čestného a ctnostného jednání, neboť bez přispění ctnosti všechno pohltí neřest. Chceš-li být vznešeným, **buď vzorem čestného muže**. Slyš Anticlaudianu:²⁵

„Nikoli vznešený původ a ani tělesný půvab,
ohavná potřeba vlastnit či sláva, již bohatství dává,
ani vrcholný úřad či smělost a tělesná chrabrost,
ale jediné poctivost ducha a nezdolná mysl,
vznešenost vydobytá ne rodem, však vstípená v duši,

19 Henricus Septimellensis, *Elegia* IV, 70.

20 Srov. Aristoteles, *Ethica Nicomachea* IV, 8–9 (Bekker 1124b–1125a).

21 Walther 14571. Citováno též v rekomendaci *Fulget virtute modestus*.

22 Gualterus de Castellione, *Alexandreis* IV, 587–588.

23 Vergilius, *Aeneis* IX, 641.

24 Vergilius, *Aeneis* X, 467–469 (přel. O. Vaňorný).

25 Alanus ab Insulis, *Anticlaudianus* V, 62–64, 66–69.

vnitřní líbeznost, hojnost všech ctností a morálních zásad,
chudoba ve světských statcích a to, že pohrdáš slávou“,

to člověka skutečně dělá vznešeným šlechticem ducha. A tak **bud' vzorem čestného muže**, poněvadž budeš-li takto zářit, jaseš své ctnosti ostatním zvelebíš život a sám budeš vyhlížet vznešeně v té nejpůsobivější vznešenosti.

A abys v tom byl ještě vytrvalejší, uděluji ti hodnost bakaláře svobodných umění, abys mohl <číst a disputovat a vykonávat další akty, jaké k tomuto stupni příslušejí, zde i všude jinde, a to ve jménu svaté a nerozdílné Trojice>.²⁶

26 Slova ve špičatých závorkách text kritické edice v souladu s rukopisným dochováním nemá, na jejich místě je „etc.“; přebíráme konvenční závěrečnou formuli podle rekomendace *Studuit agere*.

